

Inledning

RÄTT OCH ... Rätt och kvinnor (kvinno-rätt), rätt och ekonomi (rättsekonomi), rätt och teknologi, rätt och miljö, rätt och estetik, rätt och psykiatri... Elementen förekommer också i kombinationer som rätt, kvinnor och miljöer (9nde nordiska kvinnojuristmötet, 1995). Både innehållsligt och metodologiskt har de senaste decennierna sett en viss breddning av rättsforskningen. Utvecklingen har varit i alla avseenden ojämn. Intresset för att vidga det "tillåttna" området för rättsvetenskapen har, liksom motståndet, varit påtagligt. Retfærd har varit delaktig i strävan att vidga fältet och erbjuder också framgent ett forum för nya inbrytningar och för fördjupning.

Det är vanskligt att fastslå orsakerna till att en viss breddning av rättsforskningen skett. En faktor torde förrättsligandet vara. Ju mer rätten täcker in – det är den formella rätten jag tar upp i denna betraktelse – desto mer av fenomen och samband finns det för en kritisk rättslig granskning. De paradigmatiske synsätten är stadda i förändring (jfr. Minkkinen från en kunskapsteoretisk utgångspunkt, Retfærd nr 64). Inom kärnområdet för positivistisk forskningstradition, nämligen inom naturvetenskaperna, har många gränsdragningar relativiserats. Det har skett bl.a. med synen på förhållandet mellan subjektet, den iakttagande forskaren, och det utforskade objektet. Inom samhällsvetenskaperna tenderar man numera att inte se förhållandena mellan positivism och t.ex. hermeneutik som så

oförsonligt motsatta som tidigare. Detta är en annan faktor som kan tänkas återverka på det intellektuella klimatet för rättsvetenskapens uppgifter och metoder, för möjligheterna att bedriva något annat än "ren juridik".

Ett vidare område för rättsforskningen med fler metodologiska infallsvinklar är givetvis inte problemfritt. Om man förutsätter t.ex. ett kritiskt grepp finns problemet med värdebasen för kritiken, frågan om hur måttstocken legitimeras. Finner man den i rätten eller inom fältet på andra sidan konjunktionen och? Eller konstruerar man måttstocken av element från vartdera fältet?

I våra små nordiska länder – små i förhållande till USA, det förlovade landet för Law and ... – har inslagen av breddad rättsforskning inte blivit så starka. De sociala beställningarna, både vad gäller forskningssammanhang och samhällelig verksamhet, är dock uppenbara.

... KÄNSLOR ... Retfærd presenterar i detta nummer två artiklar kring temat rätt, normer och känslor. Mycket riktigt finns det redan myntat en benämning "Law and Love", däremot har jag inte noterat någon uppslutning kring en eventuell motpol "rätt och hat". Det utesluter inte att rätten i olika former hanterar hat vilket är kanske mest uppenbart inom straffrätten.

Det hör till den västerländska traditionen att särskilja mellan förnuft och känsla.

Traditionen är väldokumenterad redan i antikens filosofi (Aristoteles, Platon). I samma tradition har rätten förbundits med förnuftet. Men såsom *Ditlev Tamm* visar oss i detta nummer har känslor över tid i varierande utsträckning explicit beaktats i rätten. Det har skett i högre grad än de standardföreställningar vi uppfostrats med låtit oss ana. Betoningen av förnuftet har svarat mot en viss rationalitetsuppfattning och mot strävan efter objektivitet med förutsägbarhet och formell rättvisa. Det är i och för sig inga dåliga mål.

Känslor är mångahanda. Det låter som en klyscha, men det är ett viktigt konstaterande. En traditionell innebörd av fenomenet känsla är att det är fråga om medvetandetilstånd – *i motsats* till tänkande och vilja. *Spinoza* såg på känslor som oklar kunskap. Enligt en annan definition är känslor omedelbar kunskap vilket för oss nära, eller till, intuitionen som en form för att förvärva kunskap.

Forskning utanför rätten ifrågasätter i dag den traditionella separationen mellan förnuft och känsla. Därigenom blir åtminstone en schematisk gränsdragning mellan för rätten relevanta och irrelevanta faktorer problematisk. Inom kognitiv psykologi och beslutsteori betonar man i dag mycket starkare än förr känslornas roll i beslutsprocesser, känslornas roll för val mellan alternativ och för ändrade ställningstaganden. I processer som tidigare betecknades som rent förnuftsmässiga ger man inom dessa forskningsområden nu känslorna definitivt ett större, och emellanåt avgörande, utrymme. Inom organisationsforskning har utvecklingen följt samma linjer. Man anser sig ha belägg för att känslor spelar större roll för beslutsfattande

och gruppdynamik i organisationen än vad som tidigare gällde.

... OCH JAGET ... Med ett plagiat av vardagliga samtal: "Känslorna är inte vad de har varit och jaget är inte heller vad det var." Basen för känslan är jaget. I en känsla yttrar sig jaget så att säga spontant, men sambandet med jaget blir inte uppenbart.

I *The Crisis of the Self in the Age of Information* (1994) undersöker *Raymond Barglow* jaget i vår västliga informationsålder. Han talar alltså om jagets kris. Jaget påverkas, människans psykiska konstitution påverkas också av hennes livsmiljö. Denna miljö är bl.a. den fragmenterade världen (som det brukar heta om postindustriella sammanhang) där de dagliga rutinererna betonar det egna och de egna intressena.

Vad gäller relationer till andra personer är bruket av elektroniska medier dubbelt. De ger nya kontaktmöjligheter. Umgänget med elektronisk teknik och umgänget med andra via denna teknik betonar å andra sidan avstånd och den främjar inte känslomässig utveckling. Om denna sida kommer att dominera, vad händer då med känslor för det egna jaget, känslor om jaget i förhållande till andra och känslor om samhällelig rättvisa?

... OCH SAMHÄLLET OCH RÄTTEN ... *Barglow* är både psykoanalytiker och filosof. Vad gäller jagets kriser ser han det inte framkomligt att enbart satsa på att få människor att "samla sig, bli hela". På en samhällelig nivå handlar hans avslutande vision om att kollisionen mellan jaget och den omkringliggande miljön kunde minska. Det förutsätter att människor hade större

möjligheter att bestämma om de institutionella strukturer de ingår i. Visionen blir inte sämre av att den är bekant från tidigare.

För rättslivet och rättsforskningen är denna (åter)upptäckt av känslornas betydelse i den förment rationella sfären en svår utmaning. Kan rätten och rättsforskningen blunda för forskningsrön om att gränsen mellan förnuft och känsla inte låter sig dras som förr? Inom kvinnorrättens varierande perspektiv finns en strävan att få fram de dolda känslorna i rätten och känslor som borde beaktas i rätten. Under beteckningen rättens gränser har man diskuterat vad rätten på ett meningsfullt sätt kan utnyttjas till. Ett område som dessa både granskat är normeringen av privatlivet och i sista hand känslor.

Kan frågeställningar om känslor och rätten beaktas mer än hittills utan att man för-

lorar alltför mycket av traditionella värden såsom förutsägbarhet, (formell) jämlikhet inför lagen osv.? Är uppspaltningen mellan det förnuftiga, det för rätten relevanta på ena sidan och känslor, det för rätten irrelevant på den andra en nödvändig lögn för att rättssystemet skall kunna upprätthållas? Eller hur kan man mer och bättre beakta känslorna i rättssystemet? Och hur förenas rätt och känslor i rättskänsla? Frågorna är fler och de väntar på bearbetning och svarsförsök.

Anders von Koskull

*

Detta nummer av *Retfærd* har redigerats av den finländska redaktionen.